

SOBRE LA RECEPCIÓ DE LA «LLEGENDA DE MONTSERRAT», DE JACINT VERDAGUER

Maur M. BOIX

Sense entrar prèviament en consideracions teòriques, mai no del tot importunes, sobre el fet de la recepció literària i la importància del paper que hi juga el receptor (lector, espectador, estudiós, crític), intentaré de resseguir bonament la petita història de les maneres com ha estat rebuda al llarg dels anys, de la primeria fins avui, la *Llegenda de Montserrat* de Verdaguer, premiada l'any 1880 en el certamen poètic del Milenar.¹

És clar que fóra bo de poder enquadrar aquest tema particular dins el marc de la recepció global del poeta, però dissortadament un estudi així, prou de desitjar, encara no existeix,² i, d'altra banda, les pretensions del present treball no poden ser, personalment, sinó modestes. També cal tenir en compte, d'entrada, que, essent la *Llegenda* una obra molt menor al costat dels dos grans poemes de l'èpica verdagueriana, i en definitiva una obra de circumstàncies, no deuen ser gaire nombrosos els comentaristes que se n'hagin ocupat expressament passada la primera hora.

Recepció incondicional

El jurat del Milenar, en efecte, havia adjudicat a Verdaguer la «bandola d'or y argent ab esmalts» del Premi segon del certamen per la seva obra —tal com deia el castellà del veredict— «*bien concebida, llena de felices imágenes y de brillantes conceptos, delicada á veces y enérgica otras é impregnada siempre de un profundo sentimiento religioso y de un aroma catalán de buena raza*».³ Aquest text ens interessa, ja d'entrada, perquè ens dóna una primera mostra de recepció de la *Llegenda*. El jurat, raonant oficialment així l'atorgament de la «bandola»,⁴ revelava d'una manera concisa, bé que força circumstanciada, la seva reacció tota elogiosa, diguem incondicional. Una recepció que, fa bo de remarcar-ho, per la procedència i la significació dels personatges que acordaren el premi, sobrepassa d'alguna manera, geogràficament, els límits de la Catalunya estricta.

De fet, l'obra premiada responia prou bé a l'enunciat de la convocatòria, amb data del 2 de febrer d'aquell any 1880, segons el qual seria concedit el Premi segon «al autor de la millor *Llegenda* fundada en una ó varias de las tradiciones que s'enllaçan ab la historia del Santuari de Nostra Senyora de

Montserrat, essent preferida, en igualtat de mèrit intrínsec, la que estiga escrita en la forma narrativa popular».⁵ A la mateixa convocatòria s'havia fet constar que els títols o els lemes de les composicions mereixedores de premi serien anunciats prèviament, «pera que llurs respectius autors —dels quals encara no es donaven els noms— pugan assistir al acte de la adjudicació». Verdaguer, doncs, fou sabedor del seu èxit uns dies abans de la sessió solemne del 25 d'abril, i tot seguit s'interessà per poder estampar algun tros «de ma afortunada Llegendia», però el secretari del jurat, Gaietà Vidal i Valenciano,⁶ no creient-se autoritzat per a donar el permís, ni ell ni el jurat, li respongué en pla de consell personal que «no s'esfuelle el ram avans de presentarlo á la Verge y de llegir á sos peus, per primera vegada, ses mellors estrofes».⁷ Calgué esperar la festa.

Els cronistes contenen que, en sonar dels llavis del secretari de la Junta, Alvaro Camín, el nom de Jacint Verdaguer com a guanyador del premi, esclatà una gran ovació. El poeta rebé el trofeu de les mans de monsenyor Angelo Bianchi, el Nunci pontifici a Madrid, que presidia l'acte.⁸ Tot seguit, fou Jaume Collell qui, a prec de l'amic, maldestre com se sabia, recità «*con voz sonora y el corazón rebosando de entusiasmo*» el cant allusiu al trobament de la Imatge, que un parell de setmanes més tard apareixeria imprès a «La Veu del Montserrat» junt amb el cant sobre la Destrucció del monestir, el darrer de la *Llegendia*.⁹ Val la pena de transcriure, en la llengua i amb l'estil de l'original, aquesta relació que explica com, acabada la lectura, «*fuieron tales y tan repetidos los aplausos, que en vano trató de ocultarse el poeta, porque, bien contra su voluntad, hubo de presentarse en medio de las ruidosas aclamaciones de la concurrencia, que al aparecer aquél púsose en pié prorumpiendo en estrepitosos aplausos y agitando pañuelos*».¹⁰ Encara que fos només per un fragment del poema, i fins potser més empesa per la persona del jove capellà ja famós que no pels versos, altrament tant d'agrair i d'aplaudir, aquesta reacció del públic ens fa conèixer una segona recepció de la *Llegendia*, entusiasta, sense reserves, i expressada més amb gestos que no amb paraules per una «gentada en la qual —segons l'evocació d'un testimoni com Collell, bé que escrita al cap de cinquanta anys— s'hi veyia representació de tots los estaments socials, desde'l cavaller condecorat fins al pageset ab sa barretina».¹¹

De moment tenim, doncs, dues primeres mostres: rera la recepció incondicionada dels entesos, la incondicional recepció popular.

Hi podem afegir, encara, la recepció enfervorida d'un públic qualificat on tampoc no mancaven els entesos. Al cap de quatre dies de la festa, el dijous 29, ran de la Romeria sacerdotal que aplegà més de quatre-cents preveres, en una sessió literària improvisada al refetor monàstic amb motiu de la pluja, Verdaguer mateix, ben excepcionalment, llegí fragments de la *Llegendia* que foren molt aplaudits.¹²

Però el punt més alt d'aquesta línia de recepció fervorosa, apuntada amb raons pel jurat i palesada amb l'actitud pel públic de la festa, el marca en un pla personal el Jaume Collell d'aleshores, a l'editorial de «La Veu del

Montserrat» del dia 8 de maig, en fer-hi la valoració de «la gran diada de Catalunya». Hi presenta la *Llegenda* com «La Joya del Milenar» i com el monument commemoratiu «*aere perennius*» de les festes; i, després de fer seva la dita de Víctor Balaguer que «Lo dia en que un d'exos nobles poetas que avuy té Catalunya pose en vers las liegendas del Montserrat, haurá fet un poema que viurá mentres visca la patria», acaba proclamant que «no fem mes que dir lo que repeteix tot Catalunya».¹³

Un parell de mesos més tard, el 10 de juliol, al seu primer número, «La Il·lustració Catalana» publicava el cant relatiu a «Riquilda», amb una nota a peu de pàgina, que deia: «La descripció de Riquilda, la filla del conte Jofre, esperitada, y del acte del exorcisme feta en un hermosissim romans d'una tirada popular encantadora, ja es prou pera endevinar á quina altura's posará, al esser coneguda del públich, la collecció de cants, titolada modestament per son autor *Llegenda*, y que nosaltres no vacilem en anomenar *Poema de Montserrat*».¹⁴

La *Llegenda de Montserrat* de Verdaguer sortia de l'estampa de Ramon Anglada de Vic, passat l'estiu, la segona quinzena de setembre. Apareixia com el segon volum de la Biblioteca dels escons de Catalunya, fundada i dirigida per Collell.¹⁵ Ben aviat, a mitjan octubre, Sardà i Salvany dedicarà al poema una breu nota bibliogràfica, de caient més aviat publicitari, digna avui de remarca per l'afirmació interessant que «*algunas de sus páginas se salen del tono de la leyenda popular para remontarse á la verdadera entonación de la epopeya*».¹⁶ En una carta, precisament amb data de l'endemà, Marian Aguiló escrivia a Tomàs Forteza, el guanyador del Premi primer de la festa del 25 d'abril, que mossèn Cinto «acaba de publicar la *Llegenda* [sic] de Montserrat y plouen articles laudatoris».¹⁷

Amb reserves

Passat el moment de la recepció immediata, directa, dèiem incondicional, les referències a la *Llegenda* entren lògicament ben d'hora en un pla de recepció crítica, encara elogiosa però amb reserves. Sempre al costat d'observacions laudatòries de caràcter més general, relatives a l'enfocament de l'obra, hi van apareixent retrets diversos sobre l'aspecte formal i, en particular, sobre la versificació en romanç.

Un primer text interessant en aquest sentit és la llarga referència bibliogràfica publicada a «La Renaixensa» per Francesc de P. Masferrer i Arquimbau, dins el setembre mateix. En una visió global de la recent producció montserratina de Verdaguer, s'ocupa de la *Llegenda* un cop comentades les *Cansons*. En remarca el caràcter eminentment català, els ben entesos detalls descriptius, l'avivament dels sentiments patriòtics amb la presència del Pelós, i, després de notar com el poeta —que diu popular com cap més en la literatura nacional— «conta senzilla y hermosament la cayguda y la rehabilitació de Gari», li retreu petits defectes de forma en els romanços i que en

alguns punts s'entreté «quelcom massa» en descripcions, a més de caure en moltes repeticions de comparacions, imatges i idees.¹⁸

D'una manera semblant, l'autor anònim de la nota de Llibres rebuts, publicada sense signatura a «La Il·lustració Catalana» del mes de novembre, parla de la *Llegenda* partint de l'afirmació que «Mossen Verdaguer es un poeta descriptiu de primer ordre» i elogiant-ne concretament la forma de «romans, casi sempre tan ben seguit, tan concís y tan impregnat d'ayre popular, que corra per si sol esllavissantse fins al seu termini d'una manera tan natural com simpática».¹⁹

Més detallada i més crua seria, uns pocs dies més tard, la crítica apareguda a «Lo Gay Saber» en referir-se a «lo romans casi sempre de bon gust popular, fóra algun cop que's separa de la naturalitat per anarsen un xich vers el conceptisme, altre gust que á mes de no semblarnos prou bo, ni l'avantatge tè d'esser de moda. Alguns passatges están escrits en mes difícils metres, y aço no'u creyem prou acertat, per quant, ab la diferencia d'entonacions, que ocasiona, perjudica al conjunt y mirat per parts, tampoch afavoreix gaire á la composició, donchs se veu que obliga al autor á fer esforços que tant abiat lo menan cap á la grandiloqüencia com se'l ne duen pel camí de lo vulgar. Ab tot, alguns trossos d'aquests y casi tot lo cant de la destrucció son de má mestra». I encara, com a conclusió, després d'afirmar que «das duas poesias del apéndix no les trobem á l'alsaria d'altres del mateix autor», objecta que «lo llengatge de tot lo llibre tampoch nos sembla tractat d'una manera tan castissa com sol ferho lo poeta de Vich», i ho atribueix tot plegat a la premsa pel poc temps que el jurat donà als poetes.²⁰ El text va signat amb la inicial C [Caretà?].

Encara dins el novembre, «El Correo Catalán» publicava un article, signat amb les inicials J.N., que després de ponderar l'encert de la *Llegenda* per la sobrietat del llenguatge, el colorit històric, la vivor dels diàlegs, la tendresa dels afectes i la riquesa de la descripció, lamenta el canvi de metre als cants VII, X i XI [«La mort», «Les barres de sang» i «Invenció de la Verge»], que trenca la unitat de la forma, tot i que tots tres són bellíssims, especialment l'últim.²¹

Esmenes a la totalitat

Rera les objeccions per determinats punts de la forma, vingueren de procedències ben diverses i amb una mateixa exigència els retrets per qüestions de fons. El tema o argument, la manera de tractar-lo, el dibuix dels personatges.

A cinc anys del Milenar, amb una mica més de perspectiva i precisament en un diari de tendència liberal, l'autor d'una crítica sobre el *Canigó* afirmava rotundament que la «*musas*» de Verdaguer «*no cabe en los estrechos limites de la Edad Media y por eso deploramos que cante asuntos que, como el Canigó y la Leyenda de Montserrat, son ya tan manoseados que es imposible imprimirles la grandeza que él sabe dar a sus obras*».²²

Anava encara més enllà l'autor anònim, clarament anticlerical, d'un article publicat amb referència al *Canigó*, quan escrivia: «*En estos últimos años habiase dedicado el Sr. Verdaguer a la poesía mística y alcanzado varios premios, entre otros el de las célebres gestas de Montserrat; pero si bien cultivando tal género con gloria, no era este el camino abierto a su amplio espíritu y á sus facultades vigorosas. (...) tenía que romper al cabo con los escrúpulos propios de la carrera sacerdotal y con las limitaciones voluntarias del espíritu de secta, para volver á la fuente limpia y única de sus inspiraciones. Gracias a Dios ha vuelto.*»²³

Rera uns textos així, de rebuig de la *Llegenda* per qüestió del tema, hem de fer un salt de mig segle, renaixentistes ençà, a través de modernistes i noucentistes, per a trobar la recepció negativa més circumstanciada del poema verdaguerià com a tal, és a dir, pel que fa a la realització concreta. El refús ve d'un escriptor eminent, de personalitat literària original. En efecte, Joaquim Ruyra, precisament un home de religiositat manifesta, estilista al servei d'un noble popularisme, acurat en el dibuix d'ambients i de personatges, en un parlament commemoratiu a cinquanta anys de les festes del Milenar dirà clarament que «...la *Llegenda* no ens sembla de gaire mèrit, de manera que més aviat la creiem mereixedora d'admiració per la riquesa del seu estoig que per la joia de poc preu que hi va inclosa. Bastida sobre elements populars, no excel·leix ni per la caracterització dels personatges que hi figuren, ni per la pintura espiritual del dimoni que hi actua, ni tan sols per la descripció de l'escenari especial on es descabdella. Pobreja de cap a peus per dins.»²⁴

Hi farà com un ressò, pocs anys més tard, el judici d'Octavi Saltor, crític i poeta propens al noucentisme, per a qui, d'entre els diversos autors que han tractat el cas de l'ermità pecador, Verdaguer l'ha aprofundit menys que ningú, «tot i glossar amplament l'anècdota i el tema i descriure'n el paisatge». Més en concret, «ni Garí ni Riquilda no són enfrontats en tot llur antagonisme tan humà com simbòlic, ni molt menys hi és enfocada l'acció criminal que centra aquest episodi».²⁵

Temps nous

Verdaguer havia mort, tristament discutit com a persona però plenament glorificat com a poeta, el 1902. El pas del temps, amb la successió sempre viva de noves maneres de veure i de sentir, nous corrents culturals i literaris, minvaria ben normalment, més aviat amb una certa rapidesa, com per a qualsevol home que ha fet història, el relleu de la seva figura, el pes de la seva obra. Ho expressarà d'una manera significativa, amb la visió tota personal que dóna del «sobirà de la lírica catalana d'aquella època», un autor representatiu d'enfocaments nous com Joaquim Folguera (1893-1919), quan, en l'article dedicat a Verdaguer, constatarà el que anomena un «miratge a la inversa», de resultes de «l'evolució de l'idioma, la transformació de la políti-

ca, la incorporació de la cultura al gran món de les idees», i acabarà sentenciosament: «Aquell home, que ens és cronològicament a tocar, el veiem lluny, molt lluny. En cinquanta anys Catalunya ha viscut prop de dos segles». ²⁶ Folguera preferia sense cap dubte, com a Verdaguer veritable, el del «Dietari d'un pelegrí a Terra Santa» al de l'«Atlàntida» («el pitjor poema potser que ell hagués escrit»), perquè Verdaguer «més que poeta era un excel·lent prosista». ²⁷ Uns quants anys més ençà, Joan Teixidor (1913-1992) constatarà, donant-li la raó, que Folguera feia de Maragall, i no de Verdaguer, el primer cas de personalitat poètica. ²⁸

El mateix Joan Teixidor, posat d'altra banda a explicar les raons de la popularitat de Verdaguer, sense fer referència ni poca ni gaire a la *Llegenda*, oferia tanmateix un bon ajut per a fer entenedora la disposició personal amb què l'autor llorejat al Milenar l'havia escrita i n'havia elaborat els personatges des de la seva característica simplicitat: «Verdaguer assolí de ser un poeta tan simplement popular perquè la seva més íntima llei la hi dictava. No li calgué d'esforçar-se. Tenia de l'ànima popular aquella mateixa simplicitat, la visió unilateral del món, la incapacitat de veure les dues cares del joc. El seu món era un món esquemàtic, sense doble fons, elemental. El Bé i el Mal, l'Àngel i el Dimoni, —el bo i el dolent». ²⁹ Verdaguer mateix se n'havia mostrat conscient, fins a un cert punt, quan digué a un dels seus biògrafs que «no havia pogut aprendre a mirar amb un ull al cel i amb un altre ull a la terra».

Dèiem que, no essent la *Llegenda de Montserrat* més que una peça menor i en definitiva de circumstàncies dins el gran cos de l'obra de Verdaguer, no poden ser gaires els autors que, un cop esmorteït l'impacte inicial, s'hagin interessat per a examinar-la i mostrar-ne així la seva recepció particular. Més que més, mentre la valoració del poeta anava a la baixa, fins al punt que abundaren els qui acabaven no veient-hi gaire més que, curiosament apario-nats, un retòric de grans baluernes i un rimaire piadós de versos d'estampeta. ³⁰ Tot això, quan també és cert, d'altra banda, que la recerca de dades per al treball present no ha pogut tenir, per raons òbvies, l'abast que calia.

Fet i fet, doncs, rera el cas prou clar de Joaquim Ruyra, al capdavant un cas també ocasional, com la *Llegenda*, hem de passar en blanc tot un decenni fins a arribar a la recepció per part d'un catedràtic d'història literària, durant un bon temps oracle de crítics, que escriví sobre la *Llegenda* en un assaig de visió de conjunt de la figura de Verdaguer. En efecte, Manuel de Montoliu (1877-1961) hi remarcava d'entrada el caràcter èpic de la *Llegenda*, tot i contenir nombrosos *intermezzos* lírics, i conclouia: «Abunda en el poemeta la convencional retòrica floralésca i del romanç, de moda encara en aquells temps de la joventut del nostre poeta. Però hi ha moments, com el del crim de fra Garí i el de la seva desesperació, d'una notable força dramàtica. El poema és també ric en visions escèniques i espectaculars en les quals tanta traça tenia la ploma colorida i fantasiosa del nostre poeta.» ³¹

De tota manera, entre Ruyra i Montoliu, l'abans i el després de la guerra dels Tres anys, ens cal tenir present el cas de Ramon Miquel i Planas (1874-

1950), l'erudit bibliòfil que, el 1940, publicava un circumstanciat estudi de la Llegenda de Fra Garí, en edició de luxe, amb bones il·lustracions i amb reproducció de documents antics. En un afegitó, al final del llibre, dedicava una breu notícia, que no havia sortit a la pàgina que li corresponia perquè, deia, se li havia traspaperat, a *Jacinto Verdaguer: Leyenda de Montserrat*. Ens n'interessava la darrera frase. Amb un llenguatge més aviat tòpic però de clara recepció positiva, bé que molt genèrica, concloïa que: «*Verdaguer, cuya alta inspiración mística hubo de complacerse en el desarrollo de un tema tan adecuado a su numen, prodigó en esa Llegenda de Montserrat bellezas sin cuento, que hacen del poema de que se trata uno de los mayores timbres de gloria del poeta, bien que sin las proporciones épicas de otras creaciones suyas*»^{31bis}. Diríem que per l'autor, atent només de passada a Mossèn Cinto, no es tracta d'una recuperació com, encara, d'una continuïtat.

Retorn

El retorn de Verdaguer, en tant que retorn a Verdaguer. En quin moment, no es deu poder dir, almenys ara com ara. Perquè els moviments culturals, prou que ho sabem, no se succeeixen en la història amb limpidesa de fronteres; s'interfereixen, s'encavalquen. Els escolàstics medievals deien que la natura no fa salts («*Natura non facit saltus*»). És clar que algú que es feia escoltar, encara dins el noucentisme, degué ser el primer a aixecar la veu i obrir bretxa (Carner?). Tanmateix, el fet d'interès ací és que Verdaguer, sempre estimat i venerat pel poble, com a poeta tant com a home, un cop passat l'inevitable purgatori generacional tornarà a merèixer la recepció interessada i respectuosa dels cercles literaris. Es fa realitat l'exclamació amb què un poeta noucentista titulava un article periodístic: «Verdaguer tornarà».³² N'acabem de veure, en efecte, de cara a la *Llegenda* dins un estudi de caràcter més general, una mostra més aviat tardana en el cas de Montoliu, ja cap a mitjan segle.

Són coneguts en principi els factors que, precisament durant la llarga maltempada, contribuïren al retorn de Verdaguer. Dins d'una situació opressiva que, amb una evident ambigüïtat, tolerava fins a un cert punt i àdhuc promocionava actuacions verdaguerianes, foren possibles conferències, exposicions, homenatges, sobretot ran del centenari del 1945 i del cinquantenari del 1952. Però l'aportació més destacada és la deguda al fet editorial. Em cal remarcar-ne dues línies: Ja el 1944, la tenacitat de Josep Cruzet reeixia a iniciar la «Biblioteca Selecta» amb la reedició, tot i la imposada ortografia prefabriana, en petit format, sense aparença, de tres obres de Verdaguer, la tercera de les quals era *Montserrat*, el llibre del 1898 que conté com una part notable, entremig de «cançons» i «odes», la *Llegenda*.³³ Uns anys més tard, el 1953, Josep M. de Casacuberta, benemèrit d'antigues iniciatives en el món de les edicions, començava la «Biblioteca Verdagueriana», oberta als estudiosos i especialment valuosa avui per la publicació de l'Epis-

tolari, un recull exemplar de materials insubstituïbles per al coneixement i la comprensió tant de la vida com de l'obra de Verdaguer, i on, pel que fa a la *Llegenda*, podem seguir-ne els primers passos, gràcies a les petites referències de les cartes del moment.³⁴ És prou sabuda i valorada la part que hi té, al llarg d'una quasi quarantena d'anys, com a anotador consciencios i eficaç que fa vius els documents, el venerat amic Joan Torrent i Fàbregas, al qual tinc el goig de dedicar aquest treball, juntament amb els dels companys de la jove Societat Verdaguer, en l'homenatge d'admiració i d'agraïment que li oferim en l'avinentesa dels seus feliçment vigorosos noranta anys.

No em puc estar d'afegir a la doble línia, per raó de justícia, l'aportació d'Eumo, l'editorial dels Estudis Universitaris de Vic, el nou nucli cultural de la capital de la Plana, que ha aplegat un bon estol de verdagueristes de nova fornada; en especial, d'una manera ben concreta, al voltant de la publicació, a partir del 1986, de l'«Anuari Verdaguer» destinat, segons que s'hi fa constar explícitament, a promoure i a difondre estudis sobre Verdaguer i el seu temps.

Precisament hi participa, present com és en tantes altres iniciatives culturals del nostre món literari que dirigeix o que assessora, Joaquim Molas (1930), el catedràtic, crític i historiador de la literatura, que ha parat com ningú l'atenció en la *Llegenda* i, tot posant-ne en relleu determinats aspectes ideològics i de realització poètica, n'ha renovat de fet la validesa.³⁵

Per a ell, es tracta d'una «llegenda» romàntica (*à la manière* del duc de Rivas), que situa entre els millors poemes llargs de Verdaguer.³⁶ Ja en general, d'entrada, la relaciona estretament amb el *Canigó*, per tal com ambdues obres responen a un mateix disseny, que, sota l'impuls de la campanya promoguda en principi pels bisbes Morgades i Torras i pel canonge Collell, l'amic de sempre, és la recristianització de la societat del moment, cada cop més laïcitzada. Hi cal, doncs, una redefinició nacional, juntament amb la correlativa recuperació del patrimoni històric. En aquest objectiu comú a totes dues obres, a desgrat de les diferències evidents, quan la *Llegenda* tot just apunta idees que constituïran el nucli del *Canigó*, Molas hi assenyala uns concrets punts de coincidència, com ara la defensa del origen cristians de Catalunya, l'elegia per la pèrdua d'aquesta Catalunya cristiana davant l'escamesa de les idees «modernes», revolucionàries, i l'afirmació que, no obstant la destrucció per part de l'home, Déu i la seva obra són perdurables. Així, mentre la *Llegenda* canta la fundació del monestir de Montserrat que ran del Milenar —«la primera gran fiça del programa de recristianització i renacionalització de Catalunya»—³⁷ promovia les primeres manifestacions de tipus nacional-popular, el *Canigó* canta la fundació del monestir de Sant Martí del Canigó i, amb ell, de la nació catalana.³⁸

Una altra observació important en l'examen amatent que Molas, dins una recepció tan positiva, dedica com a historiador de la literatura a la *Llegenda* és que Verdaguer «hi continua el procés de desintegració de la forma èpica iniciat a *L'Atlàntida*»,³⁹ experimentant-hi, amb petites variants, la identificació de matèria i forma descoberta en la versió definitiva de *L'At-*

làntida, seguint un patró més «modern» que l'ideat per Baudelaire per a la *Légende des siècles*, i que Molas resumeix, a grans trets, en sis punts.⁴⁰ Pel que fa concretament a la diversitat de combinacions mètriques i estròfiques, amb les lleis de govern pròpies, analitza circumstanciadament la forma emprada a la *Llegenda* en relació a la temàtica concreta o al moment de la narració.⁴¹

En conjunt, sembla prou clar que Molas és també sensible al caràcter èpic de la *Llegenda* en alguns dels seus moments,⁴² cosa que afegeix una apreciació valuosa al to tan positiu de la seva recepció. D'ara endavant, la *Llegenda de Montserrat*, que ha passat tant de temps negligida, si no senzillament ignorada, sense pena ni glòria, podrà merèixer una atenció més gran per part dels estudiosos de Verdaguer fins a ocupar dins el conjunt cada cop més ben conegut de l'obra del poeta el lloc que li pertoca i que sempre serà més vistent que no ho ha estat fins avui.

Perquè, rera les vicissituds passades i de cara a les evolucions de la història que anirà venint, tenim en Verdaguer, segons l'expressió amb què Francesc de Paula Masferrer acabava la seva nota bibliogràfica del 1880, «el poeta qui mes alt y mes lluny ha fet ressonar lo nom de Catalunya».⁴³ Una afirmació que Joaquim Molas referma més amplament, bé que amb una cenyida síntesi d'historiador, en escriure que «pels contrastos de la seva vida i per la magnitud de la seva obra, constitueix una de les figures més apassionants de la literatura catalana moderna i, sens dubte, la que assolí un major grau d'audiència popular i de difusió internscional».⁴⁴ De fet, resta per sempre com un «fita» (Folguera),⁴⁵ fins al punt que, recuperant una vella i bella fórmula de Joan Teixidor,⁴⁶ a hores d'ara podem també ben dir que «ja no cal ésser verdaguerià per a comprendre i estimar i satisfer-se amb Verdaguer».

Notes

1. La moderna teoria literària de la recepció, iniciada l'any 1967 per l'anomenada escola de Constança, posa tota l'atenció en el receptor actiu, o lector conscient, que, en fer seu un text, el recrea segons la manera peculiar com l'entén des de la seva situació històrica. Ja deia un dels aforismes més vàlids de l'escolàstica medieval que «tota cosa que es rep, és rebuda a la manera del que la rep» («*Quidquid recipitur, ad modum recipientis recipitur*»). Així, autor, text i lector són tres elements, a parts iguals, de la comunicació de l'obra.— cf. Hans Robert Jauss, *Teoria de la percepció literària*, Barcelona, 1991.

2. «Avui Verdaguer és encara el centre de discussions, per cert cada vegada més coratjoses, que d'alguna manera prolonguen actituds i convenciments que Verdaguer ja havia despertat entre els contemporanis renaixentistes, entre els modernistes i entre els noucentistes. Un repàs de la història de la recepció de Verdaguer fins als nostres dies seria molt il·luminador».— Ricard TORRENTS, *Verdaguer, culminació i contradicció de la Renaixença*, a «*La Renaixença*», Cicle de conferències al CIC de Terrassa

curs 1982/1983, PAM, (Biblioteca Milà i Fontanals, 43), 1986, pàgs. 49-50. De cara al desitjat estudi futur, al costat de les aproximacions ocasionals que ofereixen ací i allà els treballs en general o sobre determinades obres, són interessants pel que diuen i pel que suggereixen, específicament, en un pla monogràfic, els articles de Joan TRIADÓ, «La recepció de Verdaguer per Carles Ribas», i de Josep PARÉ, «La recepció immediata de Canigó a la premsa (1885-1890)», publicats respectivament als volums del 1986 i el 1987 de l'«Anuari Verdaguer».

3. Per al veredict, datat a 20 d'abril d'aquell any 1880, vegeu «Revista Popular» [RP], núm. 490 (29-IV-1880), pàgs. 305-306. Dos dies abans havia sortit al «Diario de Barcelona», que no he tingut a l'abast. Es comprèn el silenci de «La Veu del Montserrat» {VM}, la qual havia publicat el número anterior a l'extraordinari del 25, diada de la festa, el dia 17.

4. S'anomena bandola «un instrument musical de quatre cordes pinçades i de caixa bombada semblant al llautí» (DGEC). Així, la convocatòria castellana parlava de «laud». I Verdaguer, en la dedicatòria de la Llegendà al nunci Bianchi, escriurà: «Per vostres mans sagrades / de Montserrat la Moreneta un dia / me dava un llaut d'or.»

5. Amb la data ja esmentada del 2 de febrer, els set membres del jurat literari (Cañete, Milà, Quadrado, Querol, Roumanille, Rubió i Vidal) posant en obra el programa aprovat per la Junta del Milenar el 21 de gener, adreçaven una crida als poetes de les «comarcas» (la versió en català de VM diria «encontradas») on es parlen les llengües castellana, catalana i provençal.— VM i RP ho publiquen el dia 7 i el 19 de febrer, respectivament. El text aparixerà, encara, al núm. 954 del «Boletín Oficial Eclesiástico del Obispado de Barcelona», corresponent al 6 de març, cosa ben comprensible per l'entusiasme amb què el bisbe Urquinaona acollí des del primer moment la iniciativa de la gran celebració de Montserrat. Cal tenir present que l'idioma oficial de les festes era el castellà. La notificació prèvia als autors guardonats, anunciada a la convocatòria, es féu amb data del 21 d'abril i el «Diario de Barcelona» va publicar-la l'endemà. Faltaven quatre dies per a la festa literària.

6. Gaietà Vidal i Valenciano. Nascut a Vilafranca del Penedès el 1834. Advocat i doctor en Filosofia i lletres. Catedràtic de geografia a Barcelona des del 1866. L'any següent fou mantenidor dels Jocs Florals. Col·laborador de «Lo Gay Saber», «La Renaixensa», «La Il·lustració Catalana». És recordat avui com a autor de les primeres novel·les costumistes en català. President de l'Acadèmia de Bones Lletres des de l'any 1889, morirà a Barcelona el 1893.

7. cf. *Carteig*, LXVIII; *Epist.*, carta 215.

8. Monsenyor Angelo Bianchi havia arribat a Madrid, com a Nunci pontifici, feia cosa de mig any. Nascut a Roma el 1817, seria promogut cardenal pel papa Lleó XIII l'any 1882. Moriria a Roma el 22 de gener del 1897. En la relació autògrafa sobre el Mil·lenari, adreçada a la Secretaria d'Estat vaticana, escrivia amb referència als originals literaris i musicals premiats al concurs: «*Fra tutti primeggiò la composizione di un giovane prete che, a quanto dicesi sia ora il piu gran poeta spagnuolo. Ho inteso che il Santo Padre abbia mostrato assai interesse per lui, nell'occasione che portossi in pellegrinaggio a Roma.*» (cf. Cebrià BARAUT, *El nunci apostòlic Angelo Bianchi i el Mil·lenari de Montserrat del 1880*, a «Montserrat. Butlletí del Santuari», 2ª època, núm. 13 [setembre-desembre 1985], pàgs. 19-29. La «*composizione*» de referència és, evidentment, la *Llegendà*). Quant a l'interès del papa pel «*giovane prete*», cal recordar que, ran de la «Romeria de Santa Teresa», a mitjan octubre del 1878, Lleó XIII havia demanat a Verdaguer que li fes arribar un exemplar de «L'Atlàntida». Col·lell l'oferí personalment al papa en el romiatge dels periodistes, el febrer de l'any següent, l'ante-

rior al Milenar. (cf. Narcís GAROLERA, *Jacint Verdaguer. Excursions i viatges*, Editorial Barcino, Barcelona 1991, volum I, pàgs. 106-108).

9. Referència tardana de Francesc d'A. Rierola, publicada a «La Hormiga de Oro» el 19 de març del 1886, pàg. 151, en un paràgraf de la biografia entusiàstica de Verdaguer, presentat «segons la visió, massa divulgada, del "rústic genial"» (Josep PARÉ, *art. cit.*, pàg. 179). L'article fou reproduït a «El Siglo Futuro», 19-III-1886. Francesc d'A. Rierola i Masferrer (Manlleu 1868-Vic 1908), és l'autor del «*Dietari*» (1908), intimista i delicat, que li merescué el motiu de «L'Amiel de Vic» per part d'Eugeni d'Ors i un esment de Gregorio Marañón. (cf. Miquel S. SALARICH, i TORRENTS, *Notícies biogràfiques de les figures de l'Esbart de Vic*, a «*Ausa*» 1967, en el Centenari de l'Esbart de Vic, pàgs. 324 i 326).

10. Quant a la descripció de l'escena triomfal per a l'autor de la *Llegenda*, fa bo de retreure un testimoniatge paral·lel no pas menys autoritzat: Teodor Llorente i Olivares (1836-1911) havia obtingut al Certamen la Ploma d'or i de plata oferta pel bisbe de Lleida (Costa i Fornagucra), amb «una oda en valenciano, compuesta en versos admirablemente cincelados, de una armonia embelesadora y sobre plan trazado con gran maestría». La llegí en nom seu Vicent Wenceslau Querol (Crònica d'UN PALMERO, a «*El Mundo Ilustrado*». «Biblioteca de la familia», Barcelona 1880, pàg. 695). L'any següent, ran de l'anada de Verdaguer a València, per presidir-hi els Jocs de Lo Rat Penat, evocava així amb el seu pseudònim de *Valentino* l'èxit de la lectura de la *Llegenda*: «*Eran aquellos hermosos versos el eco de todos los corazones, el himno digno de la gran fiesta milenaria. Cuando acabó la lectura, el poeta era abrazado por todos, todos se lo disputaban y él, confundido por aquella ovación entusiasta, no sabía donde esconderse para librarse de ella.*» (cf. «Las Provincias», 20-VII-1881).

11. *Montserratines*, XII (Biblioteca de Montserrat [BM], ms 1107, «Gazeta de Vich», núm. 3929 (10-IX-1931), pàg. 2).

12. «...vaig lograr que Mossen Cinto que no era pas amic de recitar en públich, pujàs a la trona y ab entonació que de segur aquella assamblea li comunicava, va llegir les millors estrofes de la premiada *Llegenda* de Montserrat». — COLLELL, *Montserratines* XIII (BM ms 1107; *Carteig*, CXXI; «Gazeta de Vich», núm. 3931 (15-IX-1931), pàg. 2. Segons RP (15-V), «*Verdaguer, aclamado por sus compañeros, tuvo que acceder a la petición general, saliendo de entre las filas y leyendo por sí propio algunas de sus composiciones*», com ara *La espasa de sant Ignasi*, publicada dos dies abans, el 27, al «*Diario de Barcelona*» (cf. *Epist.* carta 216, nota 4).

13. Parlo del «Collell d'aleshores» perquè farà un contrast curiós amb l'extraordinari entusiasme d'aquell moment la seva afirmació ulterior, d'octogenari, que la llegenda de Fra Garí «sempre, desde que de joves ens enamoràrem de Montserrat, ens ha fet un efecte deplorable. A ser possible l'hauria abolida, y així ho digui á Mossen Verdaguer quan, per l'any del Milenar, compongué la *Llegenda* de Montserrat» (cf. «Gazeta de Vich», núm. 3376, 23-II-1928), pàg. 1. Potser hi cabria d'anticipar ja per a aquest text la informació relativa a les «Montserratines» del 1931 que, per als articles d'aleshores a la «Gazeta de Vich», l'autor no duia els originals fets i els improvisava de memòria mentre s'esperaven perquè ja estaven tirant el número. S'han de prendre, doncs, amb cautela les seves evocacions. (cf. Josep JUNYENT i RAFART, *Jaume Collell i Baucells. Les campanyes patriòtico-religioses (1878-1888)*, Patronat d'Estudis Ausonencs, Vic 1990, pàg. 9, nota 12. D'altra banda, no he sabut localitzar la dita de Victor Balaguer.

14. «La Il·lustració Catalana», núm. 1 (10-VII-1880), pàg. 3.

15. Em demano si el fet d'acollir una obra per a editar-la no es pot prendre, d'alguna manera, com una nova mena de recepció, tota favorable. D'altra banda, no em

consta que la *Llegenda de Montserrat* hagi estat editada, sola, mai més, independentment del volum *Montserrat* i de les Obres completes.

16. RP 1880, núm. 512 (30-IX-80), pàg. 227b.

17. cf. José A. GOMIS, *Mariano Aguiló y la «Renaixensa», a través de un epistolario de 226 cartas a Tomás Forteza*, Biblioteca Balmes, Barcelona 1966, carta 148 (1-X-1880).

18. «La Renaixensa», 1880, segona part, pàg. 331. L'article, aparegut el 15 d'octubre, fou reproduït a VM, en dos lliuraments, el 30 d'octubre i el 9 de novembre. Francesc de P. Masferrer i Arquimbau (1851-1907) era el petit de quatre germans lletraferits d'una família vigatana de terratinents. Cal no confondre'l amb Francesc d'Assis, el germà segon, que fou qui, d'estudiant a Barcelona, relacionà Verdaguier amb Milà i Fontanals.

19. «La Il·lustració Catalana», núm. 13 (10-XI-1880), pàg. 103.— cf. *Epist.*, carta 226, nota 13. És interessant en aquest text la petita reserva «casi sempre», que retrobarem al text vivent.

20. «Lo Gay Saber», núm. XXII (15-XI-1880), pàg. 257. La convocatòria que ja coneixem era del 2 de febrer i el termini de presentació s'acabava el 10 d'abril. Els autors, doncs, havien tingut poc més d'un parcell de mesos. Verdaguier escrivia a Collell entre març i abril: «La Llegenda està endarrerida» (*Epist.*, carta 214).

21. «El Correo Catalán», 28-IX-1880.

22. «El Barcelonés», 27-XII-1885. Signat amb el pseudònim Germinal.— cf. *Epist.*, carta 501, nota 7.

23. «El Globo», 10-III-1886. Retall de premsa, a: BC, ms 10/VII-2,2. Es tracta d'un «diari de Madrid, òrguen dels republicants possibilistas», segons Collell, esmentat per Josep PARÉ, *supra*, nota 14. El text ha començat sostenint, una vegada més, que no és cap risc per a la nacionalitat espanyola el conreu dels seus dialectes! També era anònima, probablement de la Redacció, i amb igual tarannà, la nota bio-bibliogràfica publicada pel mateix diari acompanyant un gravat amb l'efigie de Verdaguier, el 8 de setembre del 1880, on trobem aquesta al·lusió de blasme global de la *Llegenda*: «*El señor Verdaguier se dedica en la actualidad, movido tal vez por estrechos escrúpulos hijos de su carrera, al cultivo de la poesía mística, cuyo género es quizá el que menos se aviene con sus portentosas facultades. Ultimamente ha sido premiado en el certámen abierto con motivo de las fiestas de Montserrat; pero puede asegurarse que no es este el camino por donde le esperan mas señalados triunfos.*» (cf. l'Apèndix IV a l'edició de l'«*Essai sur L'Atlantide*» de Josep Tolrà de Bordas, a cura de Pere FARRÉS i Ramon PINYOL i TORRENS, a l'«Anuari Verdaguier 1989», pàg. 222).

24. Joaquim RUYRA, «Montserrat i Mossèn J. Verdaguier», conferència redactada per a l'Homenatge a Verdaguier, a Montserrat, en les Festes Jubilars 103-1881-1931, el 27 d'abril del 1931. L'autor no hi pogué assistir personalment, i la llegí un monjo. És just d'anotar, com a complement de la recepció per part de Ruyra, la continuació del text adduït: «On tornem a sentir la inspiració del mestre és en els cants desè i dotzè, que res no tenen que veure amb aquella llegenda. Allà tornem a trobar el poeta de *L'Atlantida*. Fort i fantasiós, celebra en to d'oda dins un d'aquests cants la invenció de la Santa Imatge montserratina, i, dins l'altre, descriu magistralment, en to elegíac, la destrucció del Monestir, en temps de la invasió napoleònica.»

25. Octavi SALTOR, *Les idees literàries en la Renaixença catalana: Els mites populars com a factor líric*, Barcelona 1934. Sobre la poca entitat dels personatges de la *Llegenda* que tant denuncia Saltor com Ruyra, el traductor francès de *L'Atlantida*, Albert Savine, havia opinat ben diversament. Considerava que la presentació de Garí era «*d'un scrupule qui fait croire à la réalité du personnage*» i conclouïa: «*C'est la*

personnification de l'esprit de mortification, de penitence, de pureté, qui va subir les assauts du vice sous sa forme la plus redoutable pour les âmes étroites et confiantes, qu'il effraierait dans sa laideur et qui ne croient point à sa noirceur -l'hypocrisie». (Albert SAVINE, «La Renaissance de la poésie catalane», un llarg article d'introducció a «L'Atlantide», Paris, Léopold Cerf, 1883, pàgs. CXXIV-CXXVII). (Resulta pintoresca, davant un realisme així, la ingènua reacció del prevere i poeta occità de Bordeus, A.Ferrand: «Ce bon Garin! Cete pauvre Riquilda! Ils m'ont ému jusqu'aux larmes et leur souvenir me poursuit encore». — cf. *Epist.*, carta 244). Semblantment, opinava que el dimoni de la *Llegenda*, sense ser cap Mefistòfeles ni encara menys el d'«*El mágico prodigioso*», no era un diable de l'edat mitjana: «il n'a pas cette naïveté, ces ruses enfantines, ces finesses cousues avec du fil blanc, s'il est permis de s'exprimer ainsi, que les esprits crédules des siècles de Foi lui prêtaient». Ja l'havia trobat ben realista, precisament en sentit contrari, el desconegut J.N. del 28-IX-1880 a «El Correo Catalán» (cf. més amunt, nota 21): «Otro poeta que no hubiese sido Verdaguer tal vez nos hubiese pintado al diablo zumbon y complaciente como el de Goethe, o elegante y artístico como el que vemos hoy en las quincallerías sirviendo de adorno á varios dijes: pero Verdaguer ha sabido en todos los detalles conservar el colorido histórico.»

26. Joaquim FOLGUERA, *Les novel·les de la poesia catalana*, Barcelona, MCMXXX, pàgs. 21-24. Més avall, tanmateix, afirmaria que «en mig de tot, sorgí entre tothom i quedà com una fita» i que «Verdaguer té un mèrit obscur que les generacions literàries que l'han seguit de prop li hauran d'agrair sempre: resumir en la seva poesia totes les imatges que des de la clausura del nostre període nacional literari s'havien posat en circulació».

27. *loc. cit.* Joan Teixidor, aleshores un jove de vint-i-dos anys, havia publicat *Notes sobre Verdaguer*, en tres articles a «La Publicitat», els dies 11, 17 i 28 d'abril del 1935. Hi distingia tres moments en la valoració —ara podríem dir-ne recepció— de Verdaguer i remarcava que «els anys escassos, però plens d'incidències, del noucentisme veieren minvar considerablement la seva consideració», de manera que «s'insisteix en el caràcter primari i simplista del poeta» i es parla de «la seva 'victòria buida' (Folguera, Nicolau d'Oliver)». Ja sabem que no és prou vàlida l'afirmació apriorística que «els seus contemporanis, malgrat tot, admiraren amplament, sense reserves de cap mena, l'obra del poeta».

28. *loc. cit.*, III (28-IV-1935). Lluís Nicolau d'Oliver (1888-1961), alludit a la nota anterior com a col·lega de Folguera, un home polifacètic entre la política i els llibres, ha deixat una amable evocació de Verdaguer en el seu famós llibre de semblances des de l'exili. Recordant com a membre «de la generació immediata a la del Poeta» els seus entusiasmes juvenils davant «el més gran i el més indiscutible dels poetes de la Renaixença», escrivia: «En la infantesa i en la joventut, en els anys decisius dels nostres sentiments més íntims, Verdaguer ens ha aparegut com el geni de la nostra llengua, com el verb de la nostra Pàtria i va abrandar-nos en el seu amor a Catalunya». — «El meu Verdaguer», a *Caliu. Records de mestres i amics*, Mèxic 1958, pàgs. 15-27.

29. *loc. cit.*, II (17-IV-1935).

30. Hi haig de comptar, per part meua, l'adolescent saberut, esnob, que a un cert moment vaig ser jo mateix. Per la seva banda, un crític prestigiós, Josep Yxart (Tarragona 1852-1895), que amb la prosa característica del moment havia presentat el Verdaguer del *Canigó* com un «pintor que baja del alto andamiaje, donde trazó á brochazos sobre ancha bóveda vaticana un mundo colosal, para tomar la paleta de marfil y los pinceles del miniaturista», expressa arran de *Natzaret* la temença que el gran autor s'empetiteixi amb tants lliris, creus, coloms i raïms místics, «adorno de estampitas para niños juiciosos». (Vegeu-ho a *El año pasado*, 1886 i 1890).

31. Manuel de MONTOLIU, *Els Jocs Florals i la Renaixença: Verdaguer* (Les grans personalitats de la literatura catalana, vol. VIII), Barcelona, Editorial Alpha [1962], pàg. 181.

31bis. Ramon Miquel y Planas, *La leyenda de Fray Juan Gavin, ermitaño de Montserrat. Estudio sobre sus orígenes y formación*, Editorial «Orbis», Barcelona, 1940, pàgs. 135-136.

32. Lluís Bertran i Pijoan (La Canonja, 1892-Barcelona, 1959), llicenciat en Filosofia i lletres, era redactor de «La Veu de Catalunya», on publicà l'article (14-VI-1935).

33. Els dos primers eren, naturalment, *L'Atlàntida* i *Canigó*. D'altra banda, com a mostra de la condescendència oficial envers l'«aprofitable» figura de Verdaguer, resulta oportú de recordar les estrenes, al Gran Teatre del Liceu, de l'òpera «Canigó», del pare Antoni Massana, jesuïta, segons l'adaptació de l'altrament «nefand» Josep Carner, el 1953, i de la cantata escènica de Falla-Halfpiter sobre «L'Atlàntida», el 1961.

34. cf. a l'*Epist.* les cartes 204, 206, 214 i 215. És important remarcar que la primera, adreçada a Collell, està datada a 9 d'octubre del 1879. Era la vigília mateix —i no «unes setmanes abans», com vaig escriure per error a l'article «La Joya del Milenar» («Serra d'Or», abril 1980, pàg. 27)— de l'anada de Verdaguer a Montserrat, per al sojorn de setze dies de què informà el marquès en la carta 216, i durant el qual es féu la reunió preparatòria de les festes, en què «a fi d'assegurar l'èxit instarcm a Mn. Verdaguer a que preparàs una Llegendada monserratina i una cansó que seria com un novell *Vírola*» (Collell). Són interessants, encara, les cartes 218, 220 i 222, totes a l'amic, on apareix ben clara la preocupació de Verdaguer per introduir esmenes a la *Llegendada* abans no sortís publicada.

35. Em refereixo concretament a l'article «Els poemes llargs de Verdaguer: ideologia i forma», publicat amb el subtítol «Notes per a una primera aproximació» a l'«Anuari Verdaguer 1987», pàgs. 19-31, i a les consideracions sobre la poesia religiosa de Verdaguer incloses a la *Història de la literatura catalana* de COMAS-RIQUER-MOLAS, Ariel, 1986, vol. VII, pàgs. 250-264.

36. cf. *loc.cit.*, pàg. 25.

37. cf. *Hist. lit. cat.*, pàg. 262.

38. cf. «Els poemes llargs», pàg. 25.

39. *Hist. lit. cat.*, pàg. 263. cf. a «Ideologia i literatura en Verdaguer», de Moias mateix, («El Pont», núm. 100, pàg. 5): «...la descomposició progressiva de l'arquitectura èpica clàssica, que, a partir del *Canigó*, quedà reduïda a un simple enfilall de poemes autònoms i de to més o menys líric».

40. Són, a l'apartat «El poema, un mosaic de "fragments"», aquests sis: «1) tendència a donar plena autonomia als cants, o seccions, i, a més, 2) a fragmentar-los amb la inclusió de poemes curts, que, a la pràctica, s'autoabasteixen i que, al seu torn, 3) poden ser fragmentats segons les veus que intervenen; 4) realitzar cada cant, poema curt o fragment amb una gran diversitat de combinacions mètriques i estròfiques, a vegades, originals, i d'altres, tretes de la tradició culta o popular; malgrat tot, 5) fixar per a tots ells, unes lleis de govern pròpies, alguns cops, externes, d'altres, internes, que, 6) a vegades, són tan laxes que admeten tota mena d'afegitons i de supressions sense que el sentit del conjunt en resulti afectat». — «Els poemes llargs», pàg. 26.

41. «La *Llegendada* es mou a dos nivells, que el poeta identifica amb una forma determinada: 1) la temptació, pecat i penitència del frare [monjo] valencià, que narra en to popular i per a la qual utilitza la forma de romanç de set síl·labes; 2) les aparicions celestes i les divagacions ideològiques, que comencen just a la meitat del poema i que realitza a través d'una forma noble i variada. Així, en la sec. VII, un àngel, després que Gari ha comès el seu crim, fulmina Llucifer i profetitza el final gloriós dels dos

protagonistes i un regnat de fe que durarà nou-cents anys. I Verdaguer, per formalitzar la intervenció, se serví d'una combinació estròfica de sis versos, quatre d'alexandrins i dos d'hexasíl·labs. En la secció XI, per narrar la «Invenció de la Verge», utilitza l'estrofa de sis versos, aquest cop decasíl·labs a la italiana i, per formalitzar la veu divina que parla al bisbe, intercalà vuit quartetes de versos decasíl·labs, però a la castellana, és a dir, de 5+5. I, finalment, en la secció XIII, que narra la "Destrució de Montserrat" i que enllaça amb la profecia angèlica de la sec. VII, utilitza la mateixa combinació estròfica que aquesta». — *Hist. lit. cat.*, pàg. 261. D'altra banda, hem vist (*supra*, nota 21) com, contràriament al penetrant estudi de Molas, l'inconegut J.N. d'«El Correo Catalán» lamentava el canvi de metre que trenca, deia, la unitat de la forma.

42. Molas confirma així la idea que hem trobat apuntada per Sardà i Salvany i per Manuel de Montoliu (*supra*, notes 16 i 31), als quals podem afegir el blasme retòric de Ramon D. PERÉS: «...*el poema mitad lírico y mitad épico, que algo tiene de romancero, y que está compuesto, según la frase de Heine, de un collar de perlas á las que se les ha retirado el hilo que las unía, fue entrando poco á poco en el creador de poemas a la antigua usanza, hasta llegar á acabar con él e inspirarle obras como La Llegendra de Montserrat, Lo somni de sant Joan, Sant Francesch, Santa Eularia...*» («*Verdaguer y la evolución poética catalana. Discursos leídos en la recepción pública de D. Ramón D. Perés en la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona, el 16 de febrero de 1913*». Imprenta de la Casa Provincial de Caridad, 1013, pàg. 12). Quant a les idees que, apuntades a les quatre darreres seccions de la *Llegendra*, constituïran el nucli del *Canigó*, Molas esmenta: «1) la llegenda de les quatre barres i, per tant, l'origen de la bandera nacional i, d'altra banda, la redempció de Garí, la troballa de la imatge de la Mare de Déu i la construcció de monestirs (sec. X-XII); 2) la destrucció dels monestirs per les tropes franceses, és a dir, per les noves idees revolucionàries (sec. XIII); 3) l'elegia pels temps perduts (sec. XIII); 4) malgrat tot, resta la imatge i, amb la imatge, la fe (sec. XIII).» I acaba reproduint, com a exemple, unes estrofes d'aquest últim cant que, diu, fan pensar en «Els dos campanars» i, que, de fet, «són rigorosament contemporanis.» (*Hist. lit. cat.*, pàgs. 263-264).

43. cf. *supra*, nota 18.

44. *Hist. lit. cat.*, pàg. 223.

45. cf. *supra*, nota 26.

46. «La Publicitat», I (11-IV-1935).